

BIYÒ CHÒK NAME

PUBLICACION CULTURAL EN LENGUA BRIBRI

AÑO 1 - N° 2 - ABRIL 1978

ESCUELA DE FILOLOGIA, LINGÜISTICA Y LITERATURA - VICERRECTORIA DE ACCION SOCIAL

I-DÖR BIYÒ SA YÀMÍPA-A

I'-tã bötökicha sa'-dör a'-kj Biyöchóknãme apátke dé. Sa'-kj i-kiànã tò ãmú a'-dör sa'-kj ayéjkuö apátke kítule sa' kããmóie ayéjkuö i' yawök. A' wé kãwö tã' e' ké pregunta i' jütök sa'-ã càrtã-kj:

1. ¿Léctura wé-wa ba-wöbatse kibíie?
2. ¿Ba-wöbatsé i-diököl-wa?
3. ¿Léctura wé wër ba-wã bitsië o wé kè-wa ba-wöbatse?
4. ¿Be'-wã i-wër tö biribiri kitã bua'ë ayéjkuö i'-ã?
5. ¿Wé be'-dör ayéjkuö i' tã'?

A'-dör sa' kããmé e'-tã Sibö-dör a'-ã i-apã tãwëmi.

Sa' dirección-dör:

Biyöchóknãme

Escuela de Filología

Universidad de Costa Rica.

¿BE'DUNÁKA?

Alákölpa dùnãkã e' kãwötã' chakók buãë. Aláala dichéwö-kj càlciö kiànã. E' kyékj i-ãmü kãwötã' íyi katök ãnã íyi yök wës: éspinãca, ali', rãbano, rémolãcha, átuli, sòya, di' balòbalo, bàka tsu' diö ãnã bàka tsu' chaka.

Apáujte

Mjk be' kalö ièñãkã e'-tã ba-yawé dóctor-sã. Kè be' kãwötã' é' éts tköúkkã líbra dabòm böyök tsãtã. Kè be' kãwötã' balo' yök.

¿Bé aláala künã?

Mjk be' aláala künã e'-tã be' kãwötã' i-mövö tökö. Be' kãwötã'

ãmü diököl yö' tso' ák ták-wa.
Francisco Zúfiga
dör i-yö.

i-wöbala apàsakuök ãnã i-apáikalök sawíyök-wa o datsi' tak tôto súrule ése-wa. I-wöbala apàsakuö díba báshbash-wa. Kè díba tar i-yík-kj; kè i-wöbala apàsakuar böké datsi' tak êtk-ë-wa. I-wöbala apàsakuö datsi' tak ukãkj ukãkj-wa.

ãmü bö cólirio kyé e'-tã ba-ké élke i-tök di' wé-wa ba-tso' i-wöbala apàsakuök e'-ã.

¿Wës i-akuèkë?

Mjk tsãwe bö aláala akuèkë e'-tã bakãwötã' i-apãtjyk kiö báshbash-wa; bua' ie i-wãttö-ã, i-nãk-ã ãnã i-túyawa-ã. E' ukö-kj i-akuö di'-wa ãnã jãbon tôto-wa. Ês i-akuö kékrã dò mj k i-mövö ãnãwa éjkë. ãñjes ba-ké i-akuök shakëka di'-ã. Kékrã mj k i-ijchál ajkuékã e'-tã ba-kãwötã' i-ijchálnü mãñëkj. Mjk bö i-ijchálnü mãñëwëkë e'-tã ba-ké i-apãtjyk kiö-wa o jabón-wa ãnã di'-wa wé i-ijchál ajkuékã e'-kj e'-shã.

¿Be'-r tsu' ãmëkë alã-ã?

Alã ãmü tsu' diö kãwö tã' alã chakàiök. Mjk alã ãmü-dör i-ã tsu' ãmëkë, e'-dale ie' diché érkë dawë-yökj. E'-kyékj kékrã ie' kãwö tã' chakók tãjë: íyi chaka, ñimã chaka, dakorö sjã'wö, vacã tsu' diö, vacã tsu' chaka, átu li, soya, maní, sakãlöm, dikö li, castaña, cubases, ãmõ' li ãnã alberjas.

Mjk aláala künã e'-tã irir i-ãmü tsu' yékëmj; erë ie' kãwö tã' tsu' yök kãwö-wa: hora mãñãlmãñãl, kè mj k ie' jükë e'-tã. Ie' kãwö tã' tsu' yök dò minuto dabòm éyök kj sakéi (15) o minuto dabòm böyök (20) tsu' êk êk-ãmjk.

BÍS BAKALI

Êtöm íyiwak tso' kè-wa se' ulitãñ wöbatsö; se'-dör i-kie bís bakali erë tãjë i-ajkã-dör. Ie'pa wé alë-dör i-bikéitsëkë tö ie'-dör íyiwak más tonto ése erë kè-r ês. Ie' tso'mj e'-kj dawás dé millones tã kè i-ã i-wöbalérwãtã'. Ajkën-tã ichã i-bák kã wãñer éjkë erë ññë-tã se' kã América è-kj i-dãwãtke.

I-wák-dör pús (mjchi) bulùbulu éjkë ãnã i-kalö-dör uköie. I-kalãtskuö-dör wjwjë e'-kyékj bua'ë i-shakökã íyi ulitãñ-tsãk.

Mjk i-shakökë-tã wësua i-é' künmj r yök-kj. ãñjes bua'ë i-é' kalöu i-mãlëk-wa kãl-ãmjk ãnã íyi mãlé-ãmjk. E'-kyékj mj k alë-tã ês i-sérkë tkënj kãl-tsãk.

Sulüë ichã i-alãlar tsakírkë dabëbëë e'-wösuk ichã kè i-wöbala tã' o kè i-wö-wa wër. I-tsakíñã e' ukö-kj i-ãmü-dör i-balëkë i-nãwj-ãmjk i-ajkuólit tso' wës "saku" ês e'-ã. E'-tã ichã i-ajkuö ñë' shü-ã wëshkë i-tsu' tulur dabòm éyök kj mãñãl i-alãr-ã. É' irir i-alãr sëwëkë dò si' êt. Kã éjkëtã i-alãr dé sakuè ékéké e'-wösuk éjkë-tã i-ãñ shakötke.

E' ukö-kj ichã mj k i-déyar úrikj e'-tã i-térkërak sëjkã i-ãmü tsj-kj. Ês ichã i-ãmü térkë i-wös chakö yulök.

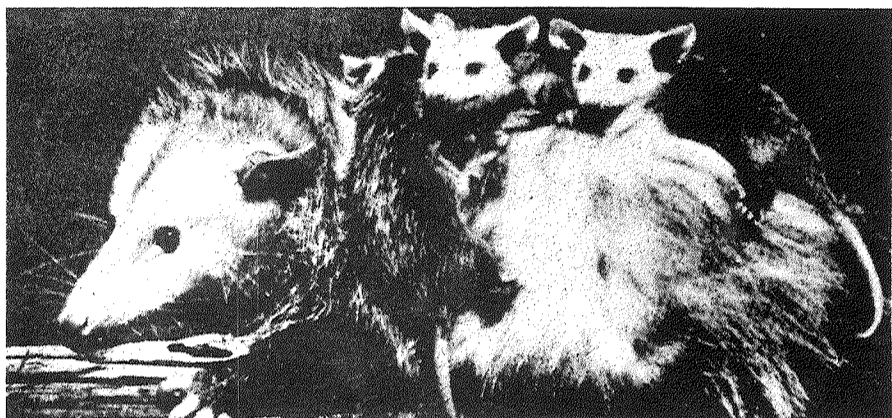
Ês ichã irir i-alãr sëwëkë dò sakã si' böt, e' ukö-kj e'-tã i-alãr ãñ shakötke éjka. Sakã dò iéjkë e'-tã ññë i-mjyarie dããrie.

Bís bakali—dör icha íyiwak tsítsi katèkè: sakuè, bukè', njmà o dù. Mjik kè i—yòkj ése ky' e'—tà dù sjá' katèkè irir. Mjik i—tkáwá dakarò wé—á—tà tajè i—mè' yawa' sa—tà. E'—kyékj icha se' ulitane éñ—á sulú i—án.

Mjik chíchí—dör i—ajkò iéwá—tà i—é' ujtáwá. E'—tà se'—dör i—chèmj tò idawówá erè icha e'—r ie' é' ò às kè se'—dör i—ujtèwá. E'—kyékj ye'—dör i—kalòwèrè tò kè ie'dör tonto.

Mjik alé—tà i—sérkè ù tsj—kj éñá mjik alé—tà i—sérkè ù dikj—á.

Se' ulitane—dör icha ie' itò tjeke: wéwé—dör i—itò tjeke katè dalé—wa èkòltè—dör i—yulèkè ujtèwá. Ês se' é' wámbaló icha bís bakali—tà.

Bís bakali aláki i - alár -tà.

KÁ ISHTÁWÁ SJWÉI

Ká jàjãè, mjik se' tsakine íyök—kj, e'—tà kè yì—wá káwö ishtáwé ujchén. Erè kéwe diwó—dör ie'pa—á ñalà ajkavè ñjwe éñá ñañéwe. E' ké—ska—tà ie'pa é' kòkèkà diwö tsakírkè e'—tà ukòkj i é' tòkèwá mjik diwö mjikéwá e'—tà.

E' ukòkj ie'pa ujtò àna tò sa—kávötá' ká ishtáwá yawök. I sùmjà èköl mjiké ayébalök tà ie' ujtökè i—aláköl—á: "Ya—datsakémálgè mjik kál i' dióköl dé kalò shj böt éjkè".

E'—wósuk i sùmjà ie'pa—wá kálj ké súrule éñá dawás ké.

Mjik irir íyí kuá tkè'mj, e'—wósuk i—súwá irir tò ká tso' íyí kuá tkó éñá íyí wówá, ká tso' kálj è éñá pòpo, ká tso' bámbá éñá séssè; e'—wósuk mjik alé—tà káwö e' sakà da' dòmálgè.

Mjik ie'pa—r bèkuö súwá e'—tà ie'pa—r i—súwá tò añjes bèkuö e' manèù tá'. Añjes sí'wö é' manèù tá', e'—wósuk i—súwá irir tò ká tso' dabòm mañâyök tulù èt shúulat—á dö tulù ièt—á. Ká wé alé wákpa—dör sí'wö áritsèkè: "yèria sí'wö", "íyí wòrkè sí'wö" éñá tsèè sakà.

Tulù—wa ie'pa—dör káwö ishtáwèkè tò mjik í alé wámbalèngè. Añjes i—súrak irir tò mjik sí'wö tka dabòm éyök kj böt dawás—kj—tà, dawás ièk sakà datsakémálgè. Ñèe ie'pa ujtò éñá tò ká tso' sí'wö dabòm éyök kj böt ñé' shúulat—á e'—dör dawás èk. Erè icha i'—dör káche. E' ukòkj bét ie'pa—r i—súwá tò dawás wéwé shúulat—á sí'wö tso' dabòm éyök kj böt éñá wéwé shúulat—á sí'wö tso' dabòm éyök kj mañat.

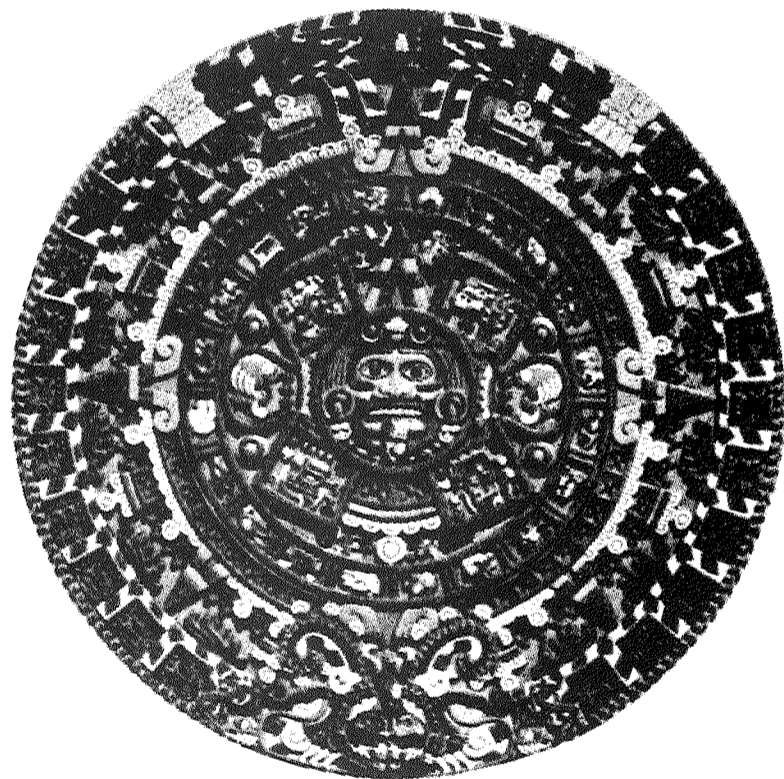
Ká wé alé apé'—dör káwö ishtáwèkè ikyákj. Por ejemplo, egiptowak—dör dawás ishtáwèkè bèkuö bérie kièkè Sirio e'—wa. Mjik bèkuö e' tsakináñgè káñjr—wa e'—tà ie'pa—r i—bikéitsèkè tò dawás èk éñáwá yéská. Ímjá ie'pa—r i—yé ès e' irir. porque bèkuö e' tsakírkè dawás éñáwá e' batà—wa ká kás i—dòkèttasá éjkè.

Apé'—wá sjwá' ujchén tajè ése wákpa—dör káwö ishtá' tá ie'pa—r i—súwá tò dawás èk tá diwö dòkèttasá wé i—déttsá e'—shãè añjes. E'—dör icha íyök arrátke diwö apá—ámjik e'—kyékj.

Kè se'—wá i—stsèngè erè íyök shakòkè kékrá éjkè diwö apá—ámjik. Dawás èk—tà se' démálgè wé ññè se' tso' é'rök, diwö—wónjk. Ês íyök arrátke e'—kyékj mjik alé—tà kálj ítkè éñá mjik alé—tà díba árkè; mjik alé—tà ká—dör séssè, mjik alé—tà ká—dör bámbá. Kálj éñá díba e' térékè i—kéwö—jkè. Añjes kásé éñá ká bába e' térékè i—kéwö—jkè, porque e'—tà ès íyök shakòkè diwö apá—ámjik. E'—kyékj kékrá se'dör káköl ttò—á bèkuö ulitane sawèkè káwö éjkè—tà èktsjnj è.

E' ukòkj sikuápa—wá sjwá' ujchén tajè ése—dör dawás díwö balà té'alor sí' dabòm éyök kj böt. Ukòkj i—sakà balà té' ie'pa—dör sí' tkél—á ká dabòm mañâyök, sí' kúl—á ká dabòm mañâyök kj èt éñá èt—á ká dabòm bóyök kj pàköl (e'síi kie febrero). Ês dawás átgè yéyèsè 365 días. Erè kè íyök chòky 365 días díwö apá—ámjik. I—chòkè 365 éñá hòra tètöl—jkè. E'—kyékj ajkèn—tà cada dawás 100 káwö manérkè tajè. Dò dawás 1582, Papa Gregorio XIII—dör káwö ishtáwá bua'áñgè. Ká 5 de octubre Papa—dör i—yé tò buléñak—kj ká—dör 15 de octubre. Sa—túnèkà ká dabòpkj dawás shúalóie. E'—wósuk i—yé irir tò dawás tkél—tà sa—kávötá' sí' febrero—á ká kj ámyk ètk. E'—kyékj dawás tkél—tà sí' febrero díwö—dör 29 días, e' kie "año bisiesto". Papa e'—dör ññè se' ulitane—dör káwö ishtáwá úsáwèkè e' bua'áñgè. Papa yòki kéwe èköl monjewak kie Dionisio Exiguo e'—dör i—yö'. E'—dör kéwe—tà akékè Jesucristo tsakine e' kéwö ishtá'mj Biblia—kj. E' ukòki ie'—dör ká ki' dawás kéwe mjik Jesucristo tsakine e'—tà. E' ukòki sjwá'bala ukýákj èltè—dör i—súwá tò monje equivocàngè dawás kúl. Se'—r i—che tò Jesucristo tsakine dawás kúl ie—r dawás yé e' dikj—yök. Erè ie'pa—r i—sú tò kè i—shú alinúkmalè, e'kyékj ès ie'pa—r i—ámé'at.

Erè kás ie'pa—r i—shú ali' e' dikj—yök se' ká—ska (América) maya ena aztecawak bák sènyuk. Ie'pa sèngè wé ññè ká kie Méjico, Guatemala éñá Honduras é'rök. Ie'pa i'—wá icha sjwá' ujchén tajè e'—kyékj ie'pa—wá íyök éñá sí'wö shakòkè wès e' ujchén bua'è. E' ké—ska—tà ie'pa—wá káwö ishtáwá bák e' yawèkè ie'pa—dör ák—kj. E' ie'pa—dör i—wák yawèkè éñá íyí dióköl yawèkè i—kj. Íyí dióköl e'—dör káwö, sí'

Sí'wö ishtáwá yó'tso' ák ták-wa. Se' ditsöwö aztecawak—dör i—yö'.

éñá sí'wö ñalà ishtáwèkè. Ák ése tkèr èk Méjico museo—á e' éts 500 quintales. Mayawak káwö ishtáwá—dör 360 días e'—tà ká 5 e' che ie'pa—dör tò e'—dör káwö sulúsi e'—kyékj kè irir i kanéwé e' ké—ska—tà. E'—wósuk, mjik káwö dé 52 años tá ká da' tkòkà 13 días. Icha ie'pa sawár sulüè káwö e'—yòkj porque ie'pa éñ bikòkè tò mjik káwö e' dé e'—tà se' ditsöwö ulitane érwamj. Ie'pa—wá bö'wö ishta'ulur, i—íyí alóya'ulur éñá i—datsí' tulá'ttsa às sibò kè—dör i—ujtéulur. Ukòkj icha ulitane irir sa—érkèwá e' è apánèkè. Mjik káwö e' tkáá e'—tà i—da' stsérkàngè bua'è porque icha e'—tà sibò—dör i—kèmjámálgè sènyuk sakà dawás dabòm sakèyök kj bök.

TKI' INÈ

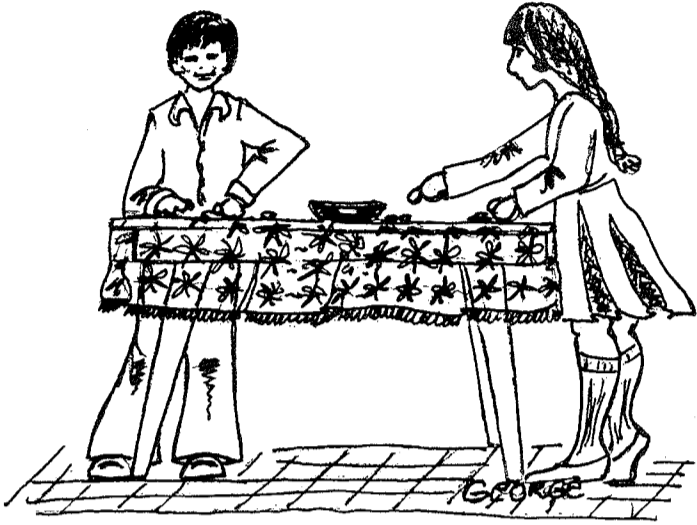
Kéwe mesa shj—shá tká' o lata tsítsi tèkèkà èk.

Wépa tso' jnyk e' ulà—qá bótonwö plástico ése tso'se sakél tsír ena êk bérie.

Kéwe êköl êköl sa—kávötä' bóton kibí—wa i—tsír êk tawókwa e' iarmä mjik i—túnëkä tã i—ànä tkä'—qá. Wé el—dör bótonwö iékä tkä'—qá kéwe e' sakà kávötä' jnykmälë.

Wé el—dör kéwe i—bótonwö iéulurkä sakélë tkä'—qá e' e' alé.

Bíl i—tso'rak jnyk e' ula—qá bótonwö tso'se ukyákj ukyákj e' iarmä kè i—ché'ulur aňj shü—qá. E'—wósuk sa—kávötä' mesa—kj datsi' shawókkä qá bótonwö túrkä bua'ie.

SIBÒ—DÖR KÁ MĀÑĀ (GUATUSOWAK SJWĀ')

Guátusowak—dör se' ditsöwö erë kè ie'pa ujtó se'ie, se'—r iche, ie'pa ujtöke i—wákpaie. Ie'pa sérkë ká kie San Rafael de Guatuso g'dök; síkuá—dör iche, al Norte de Costa Rica. Kè ie'pa awá tã' wës se' ês erë ie'pa—wä sjwä' ujchén; ie'pa—wä ká apáke ujchén. Ie'pa—qá icha se' ujtéwä dawé—dör ése—dör icha se' buábua. Erë wé ujtéwä kál—dör o kuéwä tkabè—dör e' wímbulu yónänámälë, se'—r i—kie, bérie. Ie'pa—qá—tã sibò sérkë di' tsálj—qá. E'—kuyékj icha Río Venado tsálj—qá sibò sérkë êköl; Río Muerte tsálj—qá i—sakà sérkë êköl ena Río Frío tsálj—qá êköl.

Sibópa ñe'—qá ie'pa—dör icha wës dawé ês. E'—kuyékj sibópa ñe'—dör ie'pa kie "ya—dawé".

I—apákéndak tó ká jächaki—tã apé' bak e' wámbalö sulüë. Icha i—añj tsäwä i—kutà—tã o i—amj—tã ukò—kj i—alà kákä i—tã. Wéapa irir mä i—añj woiákä shakäläläë añj—tã. Ês icha ie'pa ulitangë wókir—dör. E' ukò—kj icha íyiwak kãnjru débitu ie'pa—kj. Icha sjná débitu ie'pa—kj e'—dör ie'pa—qá iche:

— Icha ká i' chökëwa.

Ñëe icha ie'pa—r i—jüte:

— Ká i' chökëwa.

E' dalé—wa icha ie'pa mälë tso' añj tsyk i—amj—tã, i—kutà—tã; ês icha akèchaképa ulitangë alà kòkëkä i—alár búsiapa—tã ena i—kaléapa—tã.

Ukò—kj icha naj' débitu e'—dör ie'pa—qá iche:

— Icha ká i' chökëwa.

Aňjes icha namü débitu ie'pa—qá ichök:

— Icha ká i' chökëwa.

E' ukò—kj icha ká tsenëwä tséttsëë tã kè se'—wä i sünë jã. Ukò—kj sjwä' tãjè e' bitsjñëkä—dör kál bukétulur, i bukétulur, íyi ulitangë bukétulur. Ukò—kj icha j bitsjñäkä üë, üë. I—wákpa—dör i—apáké tó icha i kie "colérren" e'—dör icha wës se'—r iche "dulù" êkapë; wák bérie e' sérkë icha íyök dikj—qá e'—dör icha íyök wò tjnjwëkë.

E' ukò—kj kälj itë tãjè tã di' alörulünëkä tãjè; íyök woiéwä icha séjkä di'—dör tã kè wé se'—qá e' balënë jã ukò—kj sa—kávötä' dawókulur séjkä. Kè yi' bákshaka. I—chéndak tó é e' se' túnë qwä'—qá, se' túnë dià—qá;

sa—tkákä kál—tsak erë kè yi' bákshaka. Sa—ulitangë dawóulur di'—qá.

E' ukò—kj icha étöm "alé" débitu wák—dör bérie. E'—dör icha kál bukèrar, i bukèrari — uläts —wa. E'—diché árwa icha sulüë e'—kuyékj icha kè i—qá i—wòkalöngë. Erë icha kèi —qá kita' pònëttsä, erë icha irir darêrêë erë kè i—qá kita' pònëttsä. Kita'—è e'—r i—wòkalöwë.

E' ukò—kj icha kita'—tsak kayó débitu, sál débitu ena íyiwak ulitangë débitu e' balök. Erë e' ukò—kj íyiwak kës ñe' dúulur balí—wä. I—nú—è wènamj di' tãjè ñe'—kj.

I—chéndak tó íyi kës ñe' wámbalënë di' kie Río Muerte e' sibó ujtò—wa. Icha ie' ujtöngä étökicha Río Venado Sibó—qá:

— I—wámbalötké sò; kè icha ya—wòbatsë jã ya—dawé—wa. Sa—dó ká manëyk.

Ñëe icha êköl—dör ie' jüte:

— Ên bua'—wa yö mä—qá iché tó kè bö ya—kòk ya—dawé êúkwa.

Icha buambuá i—akà—dör, buambuá i—wák—dör e'—kuyékj kè ñä—én—qá i—êwákwa. Erë e' ukò—kj i—ujtöngä:

— Êkèkè icha bua' irir. I—wámbalëkë sò wës bö iche ês, erë wës barò bö i—saké yawémimälë, wës barò bö íyiwak saké yawémimälë.

E' jütë icha Río Muerte sibó—dör:

— Icha kës be'—r i che e' yawémj ye'—dör.

Ñëe icha di' talänëkä taië tãjè da' woiér añj—qá éjkë.

E'—tã icha Río Venado sibó—dör êköl—qá iyé:

— Mjik bö se' nú sawé bitu di'—kj e'—tã ba—ké i—kalöyk ukò—kj bét ba—ké ñä—qá i—apátkök.

Ukò—kj icha sibò wé tso' Río Frío—kj sa—nú kústsök e'—dör i—sawé tó êköl sa—nú wèngä bitu di'—kj. Icha ie' mj i—kalöyk erë icha kè i—ulà dè' i—ska. Tsémj di'—dör.

E' ukò—kj ie'—dör êköl i—saké kalöä erë kè sa—wä i—ujchëngë tó í i—wák—dör o aláköl o wém.

E' ukò—kj icha sjäë apé' ñe' jüwa, ukò—kj icha i—ujtöngä sibò ñe'—qá:

— Icha i—kuyékj bö íes sa' wámbale? A'—kuyékj icha sa' ulitangë chöräë séjkä.

E' ukò—kj icha sibò ñe'—wä ie' nú mj üüüü dö Río Venado sibó—sã. Ukò—kj e'—él—dör Río Muerte sibó—qá iche:

— I' sù icha ba—kanë, erë ba—kávötämälë di' i' sjúkwa ñä—qá séjkä.

Ba—kávötä' ák débitu ñä —wä dió úyök di' shü—qá éma i—sírwámimälë.

Erë icha kè di' sinëwä. Ñëe icha Río Venado sibó ulúnäkä shakäläläë sibò êköl—qá iche:

— Bua'ë bö ya—tsáie. I—ujchëngäpa ñä—wä tó kè mä—wä i ujchëngë êmä kè ñä—wä ma—jütëngë. Be'—kuyékj ye'—dör ya—dawé êüwa. E' ukò—kj icha Río Venado sibó kávötámale di' síkwa êkòrala. Dò kúkúr—tã ie'—dör di' síwëwämälë ká wãñer éjkë.

Guatusowak ù.
Ká Kie "El Sol".

Ukò-kj ie' ujtòàṅṅa Río Muerte sibóí-a:

-Icha kàl yawómáḷe bét.

Erè icha kè ie'-a i yòṅṅ. Sùḷj-è e' yawé irir.

Ukò-kj êkòl sakà ujtòàṅṅa i-a:

-Íyiwak yawómáḷe bét.

Erè icha kè ie'-a íyiwak yòṅṅ. Kàlkò éàṅṅas ɛṅṅa sínár-è e' yawé irir. Ukò-kj icha Río Venado sibóí káwòtámáḷe icha íyi ulitàṅṅe ɛṅṅa íyiwak ulitàṅṅe yawókmáḷe êkòrala.

E' ukò-kj ie'-dör Río Muerte sibóí-a iche:

-Ya-dawé yawómáḷe bét ñá-a. Erè icha kè e'-él-a i yòṅṅ.

Sakuè ɛṅṅa òk-è e' yawé irir.

Ñêe icha ie'ujtòàṅṅa:

-Icha ye'-dör íyi ulitàṅṅe yawèkêmáḷe êkòrala .

E' ukò-kj icha ie'-dör se' tsakík êk káuk-a. E'-tá icha káuk e' ajkò-a êkòl alákol tkèr e'-r ñá, icha ie' "sichòṅṅeká" e'-kúékj sibò-dör ie'-a iyè:

-Kè ya-kj i-kiàṅṅe tò ba-kásau káuk-jkè. Mjìk ie'pa déyar séjká e' ukò-kj e'-tá má-a ká wérmj .

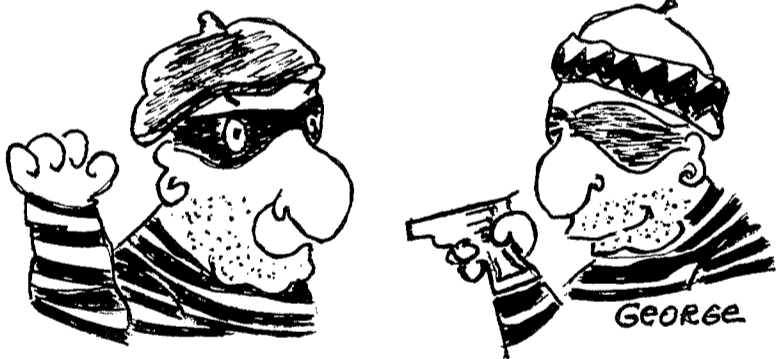
Ukò-kj icha tájè ie'pa déyar káuk-a. Wéapa-r sabák buláwèrar tá alákolpa dáyar i-aláralar tjálor tsj-kj. Icha ie'pa ulitàṅṅe stsêná bua'è. Mjìk ie'pa dé wé "shulú" ar ɛ'rök tá ɛ' sibò-r ie'pa-a ù yò' e'-wósuk tájè sibò-r ie'pa-a chakò ɛmè'. E' ukò-kj icha alákol sichòṅṅeká e' wò arrátumáḷe bét kásauk káuk-jkè e'-kúékj káuk wò tènèwamáḷe. Icha wéapa dêmáḷe sabák buláuk erè icha kè káuk ajkò àṅṅewamáḷe. E' dalé-wa icha Río Muerte sibóí kè-a wèp i-àṅṅ. Ukò-kj icha Río Venado sibóí-él káwòtámáḷe íyi sakà yawókmáḷe êkòrala. E'-kúékj ie'-dör Río Muerte sibóí-a iche:

-Icha i' e' ukò-kj kè yò ba-sjnj' kúk jámáḷe shùtáj. Mjìk bö ñá-a i-sakà ché tò sa-dó i-wámbalök e'-tá kè yò ba-sakà jùtèpa .

Icha e'-kúékj jñe-tá se' ulitàṅṅe-dör iche tò Sa-Yé Sibò ulà tkòkèká jà se'-tsáká e'-kúékj kè íyi sulúsi ése wámbalér jà se'-ukò.

AÑÓIE

I

Êtòkicha ká shâbòts ñàḷà-kj bóí wépa añj kúwá. Ñêe êkòl-dör pistola yéttsá ukòkj êkòl-a i-che:

-Be' jnúkòl ɛmú ñá-a o ba-ujtewá yò.

Ñêe êkòl-dör i-jùte:

-Chò, ès ye' mj be'-a i-chòk.

II

-À ɛmj, kè ye' ɛn-a ulàbatsákwa Juan-tá.

-Chò, ɛe'-r i-kúékj, à tàyéla?

-Ie' kè ɛn-a i-kalòwáku tò infierno tso'.

-¿E' è-kúékj? Be' ɛṅṅa ye'-dör j-a i-ajkàchèkè tò infierno tso' o kè i-kú'.

ALFABETO BRIBRI

(BIRÌBIRI AYÉJKUÖ ISHTE)

Para escribir el bribri usamos las siguientes letras:

a, ɛ, b, ch, d, e, è, ɛ, i, j, k, l, m, n, ñ, o, ɔ, ö, p, r, s, sh, t, tk, ts, u, ɥ, w, y.

Además usamos cuatro tildes: ` (grave), ´ (aguda), ^ (circunfleja) ' (saltillo).

A continuación damos muestras del uso de las letras del alfabeto bribri:

- a: a' "ustedes", alá "trueno", akà "dientes"
- ɛ: ká "lugar", ñá "excremento", stsá "arena"
- b: be' "usted", bìk "cuántos", bêrie "grande"
- ch: chichi "perro", chù "perdiz" chakò "comida"
- d: di' "agua", dók "llegar", dawás "año"
- e: e' "aquello", ie' "él", êk "uno"
- è: abè "golondrina", apè "sangre", yé "papá"
- ɛ: sé "eso", mè "calabazo", ɛ' "allí"
- i: i' "esto", kibí "mayor", si' "mes"
- j: j' "gusano", tsj "espalda", bitsj "largo"
- j: ajó "ajá (afirmación)", ajkuö "piel, corteza", ajkò "boca"
- k: kàl "árbol", kú "piojo", ká "lugar"
- l: alá "hijo", alí "maduro, cocido", buáala "bonito"
- o: o' "hacha", só "cucaracha", kalóm "zapote mamey"
- ö: Sibò "Dios", ajkó "canasta", bö "leña"
- ɔ: Kanò "bote", mò "nube", mòwö "ombligo"
- m: mâma "juguete", mè "calabazo", ɛmj "mamá"
- n: ñáj "danta", ñamù "tigre", ñimâ "pez"
- ñ: jñá "tamal", ñjwe "de día", ñájli "cachito venado"
- p: pulè "caracol de tierra", pú "gavilán", apó "tumba"
- r: butsurè "comadreja", kirè "lagartija", karôrò "pinto"
- s: se' "nosotros", sòk "sabana", si' "mes"
- sh: shò "ancho", shawa "guabina", shinù "pollito de tierra"
- t: to' "tos", tu' "ñame" tè "burra de montaña"
- tk: tkél "cuatro", tká "jícara, taza", tkabè "culebra"
- ts: tsiru' "cacao", tsjnj "hule", tsàkò "pelo"
- ɥ: ɥ' "olla", kú "piojo", batsù "colibrí"
- u: ù "casa", ku' "lengua", sulù "malo"
- w: wò "cara", wé "dónde", wa' "zorro hediondo"
- y: yàk "suegra", ye' "yo", yì "quién"
- ʼ: siʼ "mes", diʼ "agua", aʼ "ustedes"
- ˘: ká "lugar", sé "eso", j' "gusano"
- ˘: i "qué", ù "casa", akà "dientes"
- ^: ès "así", bitsj "largo", sulù "malo"

DIRECTOR:

Lic. Adolfo Constenla Umaña

REDACCION Y TRADUCCIONES:

Francisco Pereira
Rito Morales Stuart

COORDINADOR:

Dr. Jack Wilson
Director Departamento de Lingüística

ASESORAS:

Dra. María Eugenia Bozzoli de Wille
Vicerrectora de Acción Social
Prof. Cecilia de Jirón
Jefe Divulgación Universitaria